

УДК 351.777:504.06

В. В. Глуха

кандидат наук з державного управління,
науковий співробітник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Визначено сутність і проаналізовано поняття «державна екологічна політика». Розглянуто завдання, суб'єктів та основні риси державної екологічної політики України. Визначено пріоритетні напрями подальшого розвитку екологічної політики України.

Ключові слова: державна екологічна політика, екологічні проблеми, природні ресурси, екологічні експертизи, стандарти.

Постановка проблеми. Важливою рисою ХХ та ХХІ століть є створення людством великої кількості загроз своєму існуванню й розвитку. Якщо зробити детальний аналіз «прогресу» людей, можна зробити висновок, що вони не лише «брали» необхідне від природи, а й руйнували довкілля. З огляду на це все більшої актуальності набувають реалізація державної екологічної політики України та необхідність диференціації управлінських рішень щодо реалізації державної екологічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активне дослідження у сфері теоретико-методологічних засад державної екологічної політики зроблено багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями, такими як Я. Адаменко, Н. Андрусевич, О. Бондарь, А. Качинський, С. Лінник, Н. Малиш, К. Рихтер, К. Ситник, В. Кремень, В. Хопфенбек та інші.

Однак, незважаючи на ґрунтовний розгляд проблем, пов'язаних із розвитком і забезпеченням сталої екологічної політики з боку держави, недостатньо опрацьованими залишаються питання розробки ефективних організаційних і правових механізмів державного управління в екологічній сфері.

Мета статті. Завданням публікації є визначення сутності поняття «державна екологічна політика» та з'ясування шляхів удосконалення державної екологічної політики й етапів її формування.

Виклад основного матеріалу. Охорона навколишнього середовища передбачає збереження та відновлення природних ресурсів із метою попередження прямого й непрямого не-

гативного впливу результатів діяльності людини на природу та здоров'я людей.

Нині багато організацій і підприємств на території України зацікавлені в тому, щоб домогтись екологічної ефективності, намагаються контролювати вплив своєї діяльності на навколишнє середовище. Усе це робиться в умовах удосконалення й посилення законодавства, спрямованого на охорону навколишнього середовища. Завдання полягає в тому, щоб екологічна політика проводилась не окремими підприємствами й організаціями, а вирішувалась на державному рівні, залучались усі організації та підприємства, які впливають на навколишнє середовище. Державна екологічна політика має проводитись у межах структурованої системи державного управління на всіх рівнях (державному, регіональному, галузевому й суб'єктному) [1; 3; 5].

Під державною екологічною політикою розуміють сукупність міжнародних, державних та регіональних правових актів, інструкцій і стандартів, що доводять загальні юридичні вимоги до кожного конкретного об'єкта, забезпечують його зацікавленість у виконанні та втіленні в життя цих вимог. Лише якщо всі ці складники відповідають один одному за змістом і темпами розвитку, тобто складають єдину систему охорони навколишнього природного середовища, то можна розраховувати на успіх.

Метою державної екологічної політики є реалізація законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного сере-

довища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних та громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища (див. рис. 1) [2; 4].

Державна екологічна політика – це система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, що вживаються державою з метою управління екологічною ситуацією та забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території України, метою якої є забезпечення гармонійного, динамічно збалансованого розвитку економіки, суспільства, природи.

До основних напрямів сучасної екологічної політики України можна віднести такі:

- формування нового правового й економічного механізму регулювання впливу господарської, військової та іншої діяльності на навколишнє середовище;
- удосконалення природоохоронного законодавства та його адаптацію до нової соціально-економічної моделі;
- розвиток стандартизації;
- створення єдиної системи державного екологічного моніторингу;
- стимулювання впровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій;
- розвиток інституту екологічної експертизи;
- розвиток підприємництва у сфері екології;
- розширення участі громадян у прийнятті рішень у сфері екології;
- зміцнення міжнародного співробітництва в галузі захисту довкілля;
- створення системи безперервної екологічної освіти [7, с. 516–550; 8].

Державна екологічна політика складається з правової охорони (що формулює наукові екологічні принципи у вигляді юридичних законів, обов'язкових для виконання), матеріального стимулювання природоохоронної діяльності (прагне зробити її економічною й вигідною для підприємств) та інженерної охорони (розробляє природоохоронну й ресурсозберігаючу технологію та техніку) [5; 6].

Державними органами управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони на-

вколишнього природного середовища, обласні, міські державні адміністрації та інші державні органи, до компетенції яких законами України віднесено здійснення зазначених функцій [3; 7, с. 516–550].

До компетенції державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища й використання природних ресурсів належать такі функції:

- а) реалізація державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;
- б) здійснення державної екологічної експертизи щодо об'єктів, рішення щодо затвердження (схвалення) яких приймається Кабінетом Міністрів України;
- в) отримання безоплатно від центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій інформації, необхідної для виконання покладених на нього завдань;
- г) видача дозволів на викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, на спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства України [5; 6].

Вагомий вплив на практичну реалізацію концептуальних засад екологічної політики, на думку багатьох науковців, здійснюють такі фактори:

- реальний ступінь загострення екологічних проблем на території конкретної держави;
- характер соціально-екологічних проблем, зумовлених погіршенням екологічної ситуації;
- наукова невизначеність у вирішенні низки принципово важливих питань функціонування екосистем;
- ресурсні обмеження, у тому числі фінансові;
- реальний рівень розвитку ресурсозберігаючих і природоохоронних технологій, у тому числі технологій утилізації та знищення відходів;
- економічна ефективність виробництва й конкурентоспроможність екологічно чистої продукції;
- соціальні реакції населення;
- міжнародні зобов'язання [8].

Державна екологічна політика України залишається недостатньо ефективною у зв'язку з відсутністю державних програм підвищення екологічної безпеки, які передбачають комплексні заходи щодо зниження негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище та його компоненти. Для забезпечення ефек-

тивного державного управління у сфері екології не створено налагоджений механізм розмежування повноважень органів державної влади як на державному, так і на регіональному рівні, не виключено дублювання функцій і повноважень в екологічній сфері, чітко не визначено відповідальність державних органів виконавчої влади [6; 7, с. 516–550].

Прийняті в нашій країні екологічні програми не є ефективними. Серед інших причин варто виділити той факт, що проведена державна екологічна політика не спрямовувалась на формування в людини «екологічного» типу мислення. Головними критеріями суспільного прогресу були рентабельність, продуктивність праці та інші приватні показники економічної ефективності. Соціальним та екологічним фак-

торам приділяється другорядне значення, хоча завдання екологізації й соціальної орієнтації виробництва постійно декларуються в програмних урядових документах. Тривалий час розвиток здійснюється за рахунок екстенсивних факторів. У виробництво залучається велика кількість природних ресурсів, технологічні процеси практично не змінюються. Господарська й природоохоронна діяльність підприємств розділяються. У результаті цього антропогенний вплив на навколишнє середовище досяг рівня, що перевищує самовідновлювані сили природи [3; 6].

Необхідність здійснення державної екологічної політики повинна усвідомлюватись і прийматись усіма, від кого залежить її виконання. Цьому сприяє розвиток системи моніторингу,

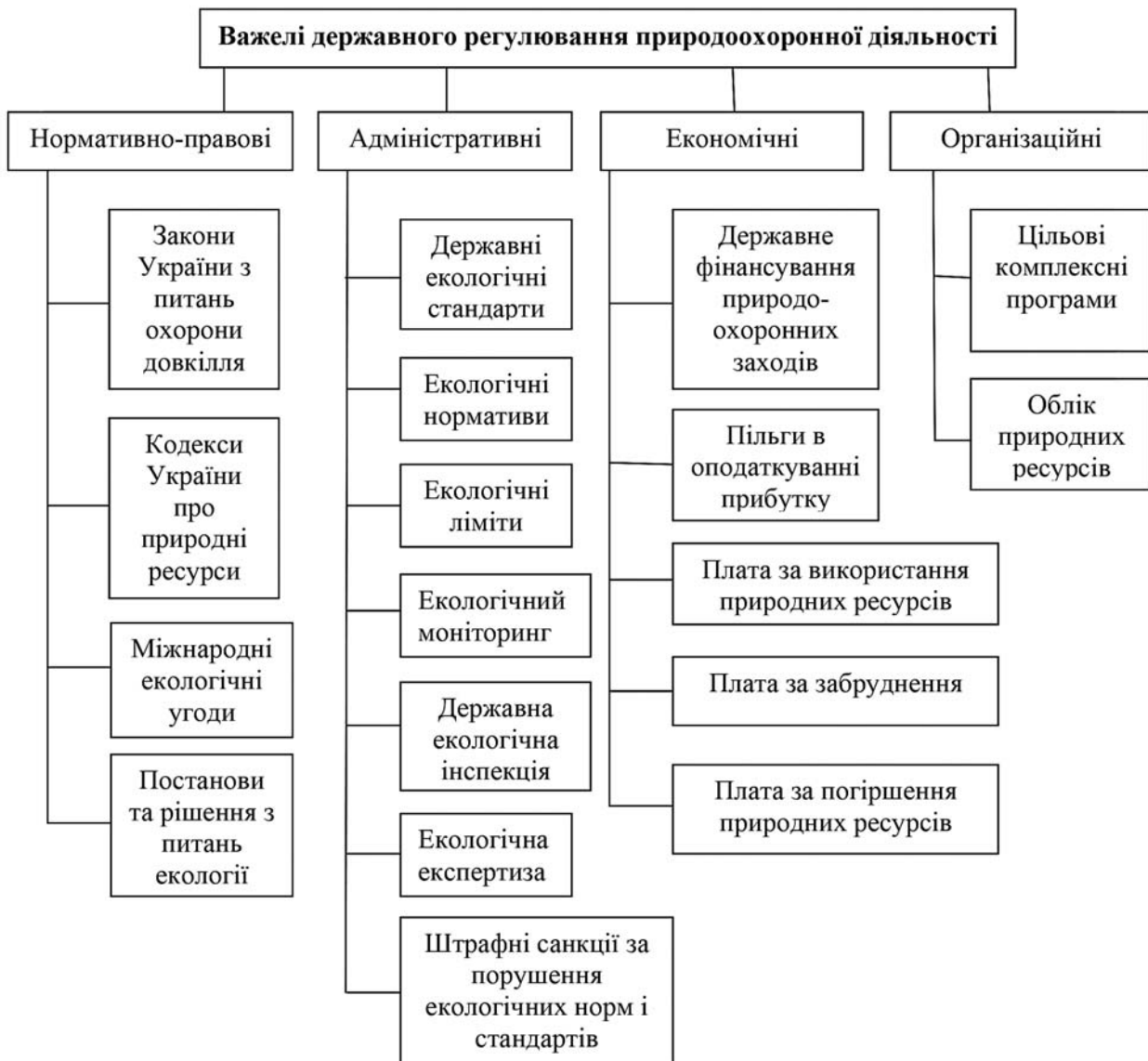

Рис. 1. Державне регулювання екологічної безпеки України

а також забезпечення не лише всеохоплюючої, а й доступної екологічної інформації. Дані щодо забруднення навколишнього середовища мають бути відомі кожному. Усвідомлення необхідності змін у сфері екології не обов'язково повинне диктуватись моральними принципами, проте не включатись у розрахунок на отримання певної користі: або матеріальних благ, або таких явищ, як придбання репутації в діловому світі тощо. У будь-якому разі кожна людина має бути зацікавленою в таких екологічних перетвореннях [8].

Держава має у своєму розпорядженні достатню кількість засобів: від введення більш жорстких екологічних вимог і використання економічних заходів регулювання (введення платежів за забруднення, субсидування тих, хто реалізує екологічні програми) до прийняття забруднювачами добровільних зобов'язань.

Зміна підходу до вирішення екологічних проблем стає можливою лише за однієї умови – готовності забруднювачів навколишнього середовища взяти на себе соціальну відповідальність за заподіяний суспільству екологічний збиток.

Висновки і пропозиції. Державна екологічна політика є одним із найважливіших факторів управління соціально-екологічною ситуацією у світі. Система державного управління в екологічній сфері спрямована на реалізацію й удосконалення державної політики в галузі охорони навколишнього середовища, створення безпечного виробничого середовища в організаціях, захист законних інтересів працівників, які постраждали від забрудненого навколишнього середовища й професійних захворювань, забезпечення ефективної взаємодії та співпраці суб'єктів соціально-трудова відносин у вирішенні питань охорони навколишнього середовища (роботодавців, об'єднань роботодавців, державних органів, органів місцевого самоврядування, професійних спілок в особі їх відповідних органів, їх об'єднань та інших уповноважених працівниками представницьких органів).

Головним завданням кожної держави в умовах екологічних загроз є швидке впровадження такої системи регуляторів природокористування, що базується на комбінації економічних інструментів стимулювання й заохочення, які зму-

шують суб'єктів господарювання реалізовувати природоохоронні та ресурсозберігаючі заходи. Перспективним є впровадження нових регуляторів природокористування, таких як різні види податкових пільг і пільгового кредиту, гнучкі екологічні податки на продукцію, матеріальне заохочення екологізації виробничої діяльності, диференціація ціноутворення згідно з екологічними критеріями, розрахунок та включення еко-системних послуг, вартість товарів і послуг.

Список використаної літератури:

1. Заверуха Н. Основи екології / Н. Заверуха, В. Серебряков, Ю. Скиба. – К. : Каравела, 2006. – 300 с.
2. Андрейцев В. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики : [монографія] / В. Андрейцев. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2011. – 373 с.
3. Бойчук Л. Екологія і охорона навколишнього середовища : [навч. посібник] / Л. Бойчук, Е. Соломенко, О. Бугай. – Суми : Університетська книга, 2003. – 284 с.
4. Бондар Л. Екологічне право України : [навч. посібник] / Л. Бондар, В. Курзова. – 2-е вид., доп. та перероб. – К. : Бурун Книга, 2008. – 368 с. ; Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р. : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 1 січня 2016 р. № 1264-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
7. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : [навч. посібник] / [Л. Мельник, М. Шапочка та ін.] ; за заг. ред. Л. Мельника, М. Шапочки. – Суми : Університетська книга, 2006. – 580 с.
8. Васюта О. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку / О. Васюта. – Тернопіль : Гал-Друк, 2001. – 600 с.

Глуха В. В. Теоретические основы развития государственной экологической политики Украины

Определена сущность и проанализировано понятие «государственная экологическая политика». Рассмотрены задачи, субъекты и основные черты государственной экологической политики Украины. Определены приоритетные направления дальнейшего развития экологической политики Украины.

Ключевые слова: государственная экологическая политика, экологические проблемы, природные ресурсы, экологические экспертизы, стандарты.

Glukha V. Theoretical framework of the development of state ecological policy of Ukraine

Identified and analyzes the essence of the concept of “state ecological policy”. Considered objectives, subjects and main features of state ecological policy of Ukraine. Identified priority areas for the further development of ecological policy of Ukraine.

Key words: state ecological policy, ecological issues, natural resources, ecological assessment, standards.